

Weinig aandacht voor brandveiligheid cultureel erfgoed

Fotografie: Bastiaan Miché

Bij de brand in de kerktoeren in Weesp in 2016 stonden de brandweerlieden voor een lastige klus. De brand woedde op zeventig meter hoogte.

De hele wereld schrikt op als in de avond van 15 april een grote brand uitbreekt in de Notre-Dame in Parijs. De torenspits en het dak gaan in vlammen op. De twee kloktorens, de structuur van de kathedraal en een deel van de kunstcollectie worden gered. Na deze brand rijst de vraag: hoe is het in Nederland gesteld met de brandpreventie bij cultureel erfgoed? En in hoeverre is de repressieve dienst op de hoogte van een monumentenstatus?

DOOR JILDOU VISSER

Op de vraag of een vergelijkbare brand ook in Nederland kan gebeuren, antwoordt onderzoeker Clemon Tonnaer van het IFV duidelijk. 'Ja, er kan altijd brand ontstaan. Sterker nog, de afgelopen jaren hebben we ook in Nederland branden in monumentale gebouwen meegemaakt. Denk bijvoorbeeld aan de brand in de Urbanuskerk in Amstelveen in september en de brand in de Corneliuskerk in Limmen in mei vorig jaar. Daarnaast zijn het afgelopen jaar ook meerdere oude

monumentale boerderijen afgebrand.' Tonnaer zit namens het IFV in de werkgroep cultureel erfgoed van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. De werkgroep houdt zich onder andere bezig met het verbeteren van de brandveiligheid bij cultureel erfgoed. En dat is niet altijd even makkelijk, erkent Tonnaer. 'Het beschermen van cultureel erfgoed is geen doel van de brandveiligheidsregelgeving. Formeel gezien is niets verplicht. De bouwregelgeving stelt alleen eisen die betrekking hebben op het veilig kunnen vluchten en het voorkomen van brandoverslag, maar die bouwregelgeving hoeft niet gevolgd te worden bij monumenten. Het kan dus zelfs zo zijn dat bij een monument geen enkele maatregel is genomen voor het veilig vluchten en het voorkomen van overslag. Er is wettelijk ook niets extra's geregeld om monumenten beter tegen brand te kunnen beschermen. Eigenaren van cultureel erfgoed moeten gemotiveerd zijn om vrijwillig iets extra's te doen als het gaat om het beschermen tegen brand.' Hans Nederhoff, beleidsmedewerker risicobeheersing bij Veiligheidsregio Utrecht en ook lid van de werkgroep, vult Tonnaer aan: 'Eigenlijk zou de wet- en regelgeving verder moeten gaan en voor monumenten aanvullende brandveiligheidseisen moeten stellen.'

BEWUSTWORDING EN BEREIDHEID

Omdat in de wet- en regelgeving niets is geregeld, is het niveau van brandveiligheid afhankelijk van de prioriteit die eigenaren en instellingen eraan geven. Tonnaer: 'Dat is wisselend. Je kunt ervan uitgaan dat een instelling als het Rijksmuseum de zaken prima heeft geregeld, maar bij kleinere instellingen of particulieren kan dat anders zijn. Daar staat brandveiligheid niet altijd even hoog op de agenda.' Met een jaarlijks symposium voor de erfgoedsector en de brandweer probeert de werkgroep meer bewustwording voor brandveiligheid te creëren. Dit jaar wordt de tiende editie van het symposium georganiseerd. 'Op die symposia delen we ervaringen en proberen we de erfgoedsector meer kennis te geven over brandveiligheid. Als je weet dat werkzaamheden vaak een oorzaak zijn van het uitbreken van brand, dan kun je ook kijken of je als opdrachtgever extra voorwaarden kunt stellen aan het brandveilig uitvoeren van de werkzaamheden. Daarnaast proberen we ook de samenwerking tussen verschillende partijen te bevorderen. Eigenaren zijn weliswaar verantwoordelijk voor de brandveiligheid, maar de brandweer kan op hun verzoek wel adviseren en ook vanuit het IFV kunnen we helpen', aldus Tonnaer. 'Samenwerken op dit thema is sowieso belangrijk', vindt Nederhoff. 'Een mooi voorbeeld van samenwerking vind ik het preventienetwerk cultureel erfgoed dat in Amsterdam en Den Haag is opgezet. In dat netwerk zitten erfgoedinstellingen en de brandweer samen aan tafel om tips en trucs uit te wisselen. Je ziet dat kleinere instellingen dan kunnen meeliften op de grotere instanties die meer kennis in huis hebben. In zo'n netwerk kunnen ze onderling ook tips uitwisselen voor bijvoorbeeld het aanvragen van subsidie op specifieke brandveiligheidsmaatregelen. Het zou mooi zijn als we dat soort netwerken op veel meer plaatsen kunnen opzetten, ook met instellingen in andere regio's.'

RISICOPROFIEL

Niet alleen eigenaren kunnen meer doen aan het beschermen van cultureel erfgoed, ook veiligheidsregio's kunnen er meer op inzetten vindt Nederhoff. 'Het is geen wettelijke taak, maar dat betekent niet dat het niet belangrijk is. Stel dat in Amsterdam een aantal belangrijke musea verloren gaan, dan kun je je afvragen of je nog zoveel toeristen naar de stad trekt. Er is een aantal regio's

Fotografie: Inter Visual Studio

In september vorig jaar woedde een grote brand in de Urbanuskerk in Amstelveen.

dat cultureel erfgoed in het regionaal risicoprofiel heeft benoemd, maar dan nog is het een erg klein onderdeel. Ik vind dat we daar best meer aandacht voor mogen hebben. We hebben het wel over het behouden van de geschiedenis van ons land, daar hangt een grote maatschappelijke waarde aan vast.'

Op het moment dat een risico niet is benoemd, is er ook weinig aandacht voor, weet Nederhoff. Hij zou graag zien dat iedere regio beschikt over een specialist cultureel erfgoed. 'Brandveiligheid bij monumenten is complexe materie. Ieder monument vraagt een andere aanpak. Vergelijk het met incidenten met gevaarlijke stoffen. Dat is binnen de brandweer ook een apart specialisme, daar hebben we de Adviseurs Gevaarlijke Stoffen voor. Als je brandveiligheid van cultureel erfgoed echt serieus neemt, zorg dan voor een specialist in je organisatie.'

Indien cultureel erfgoed in het regionaal risicoprofiel is vastgelegd, kan ook worden gekeken naar specifieke uitrukprocedures. Hoe daarmee wordt omgegaan is volgens Nederhoff in iedere regio weer anders. 'Bij branden in binnensteden worden standaard meerdere eenheden gealarmeerd. Dat zou je ook specifiek kunnen doen bij de belangrijkste en grotere monumenten', vertelt de beleidsmedewerker risicobeheersing. In de regio Utrecht is dat volgens hem nu niet vastgelegd. 'Wij alarmeren vraaggericht. Pas als wordt opgeschaald, sturen we meer eenheden. Je loopt dan het risico dat je achter de feiten aanloopt. Als je aan de voorkant per object bekijkt wat er nodig is, kun je sneller en gericht inzetten om de schade aan onvervangbaar erfgoed te beperken.'

REPRESSIE

Ook in de bestrijding van branden bij cultureel erfgoed ziet Nederhoff mogelijke verbeterpunten. 'In veel regio's is bij de repressieve dienst niet bekend welke gebouwen een monumentale status hebben. In mijn regio, Utrecht, hebben we wel een speciale kaartlaag in het Mobiel Operationeel Informatiesysteem (MOI). Je weet dan dat een gebouw een monument is. Waarom het deze status heeft, is onbekend.' Juist in het laatste aspect ziet

hij meerwaarde. Als bevelvoerders of Officieren van Dienst weten waarom een gebouw een monument is, kunnen ze daar in de incidentbestrijding rekening mee houden. 'Natuurlijk moet je in het heetst van de strijd doen wat je moet doen, dan heb je geen aandacht voor een eventueel monumentale status. Als mensen binnen zijn, moet je die redden. Als overslag dreigt, moet je dat voorkomen. Maar bij iedere brand komt er een moment dat er meer rust in de inzet komt. Als je op dat moment weet welke onderdelen de monumentale status bepalen, dan kun je kijken of je daar rekening mee kunt houden. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat je vanwege instortingsgevaar bij het nablussen een gevel wilt neerhalen. Als je weet dat die gevel de monumentale status heeft, kun je overwegen of je die met een andere aanpak kunt behouden en het gebied ruimer moet afzetten.'

Een tweede aspect waar bij een inzet rekening mee kan worden gehouden is de ontruiming van een collectie uit een museum. Met name de grotere musea hebben naast een regulier ontruimingsplan, ook een ontruimingsplan voor de collectie. Daarin staat beschreven hoe de meest essentiële stukken uit de collectie veiliggesteld kunnen worden. 'Zie het als een prioriteitenlijst', aldus Nederhoff. 'Het is fijn als je hier in de koude fase al kennis van hebt genomen. Breng bijvoorbeeld eens een bezoek aan de musea in jouw verzorgingsgebied, zodat je weet hoe het eruit ziet en wat je kunt verwachten. Spreek ook met het personeel over het ontruimingsplan van de collectie. Over welke schilderijen gaat het? Blijkt dat voldoende uit het plan? Medewerkers van musea weten precies welk schilderij waar hangt, hoe het heet en hoe het eruit ziet, maar dat is natuurlijk niet algemeen bekend. Als ze er nog niet bij staan, kun je adviseren om foto's van de kunststukken in het plan te plaatsen zodat in geval van nood het in een oogopslag duidelijk is. Daarnaast kun je met ze spreken over hoever je kunt gaan om een kunststuk veilig te stellen. De kans is groot dat ze bijvoorbeeld aangeven dat ze liever hebben dat je een schilderij uit de lijst snijdt, dan dat het verloren gaat. Het is fijn om dat soort dingen van tevoren te weten.' ■